

de aanval van Manneken-pis

Offensive de Manneken - pis.

Manneken - pis....

! ... Et dire que ça voulait passer l'Isère.

Manneken-pis....

! ... En zeggen dat dat de Ijzer wilde oversteken.

Meer lesmateriaal: <https://www.erfgoedklassen.brussels/lesmateriaal/14-18-oorlog-op-tablets/>

Analyse van de karikatuur

I. Identiteitskaart van het document

Observeer de karikatuur en vervulledig onderstaand kader.

Auteur: .....René.....

Titel: .....Offensive de Manneken-pis.....

Andere tekst: .....Manneken-pis... ! Et dire que ça voulait passer l'Yser.....

Herkomst van het document: Archiefonds van de schepen Eugène Keym, Archief van de Stad Brussel.

II. Zoek op in een woordenboek...

Wat betekent:

- 'Offensive de Mannenken-pis'
- 'Manneken-pis... ! Et dire que ça voulait passer l'Yser'

Schrijf je vertaling in de witte tekstballonnen op de karikatuur.

III. Welke personages worden uitgebeeld?

a. Het naakte kind

- Wie stelt dit standbeeld voor? ..... **Manneken Pis**.....
- Wat weet je over dit standbeeld? Zoek meer informatie op het internet, in een boek of encyclopedie. Noteer bondig het essentiële van je opzoekingswerk.
.....**volgens de legende zou een jongetje de stad Brussel gered hebben door al plassend vlammen of de lont van een vat buskruit te doven. Deze fontein staat symbool voor dit verhaal en voor de onbezorgdheid en het verzet van de Brusselaars**.....
http://be.brussels/cultuur-toerisme-vrije-tijd/brusselse-folklore/mannekenpis?set_language=nl
- Voor welke stad is dit beeldje een mascotte?
  - Luik
  - Antwerpen
  - Brussel
- Waar speelt de scène zich dus af? .... **In Brussel** ....
- Voor welke daden staat dit beeldje bekend?
  - verzet
  - onbezorgdheid en vrijpostigheid
  - liefdadigheid
- Wat stelt het water uit de fontein voor? .... **urine**...

b. De militair

- De man is een hooggeplaatste Duitse militair. Waaraan kan je zien dat het niet om een gewone soldaat gaat?
... Hij heeft reeds een zekere leeftijd, heeft al een buikje. Hij draagt een monocle, er zijn insignes afgebeeld op de schouders van zijn lange jas, hij draagt een kepie, een zwaard en hoge, mooi opgeblonken laarzen...
- Waarop wijst de aanwezigheid van een hooggeplaatste Duitse militair in Brussel tijdens de oorlog?
  - Brussel is het bestuurlijke hoofdkwartier van de Duitse bezetter.
  - Brussel is het militaire hoofdkwartier van de Duitse bezetter.

c. De symbolen

- De twee personages stellen twee kampen voor die tegenover mekaar staan. Welke?
  - De Brusselaars tegen de Duitse bezetter
  - De Belgen tegen de Duitse bezetter
  - De Brusselse regering tegen het Duitse leger

III. Wat gebeurt er?

a. Beschrijving

Omschrijf in eigen woorden wat je afgebeeld ziet.

...Een militair ontwijkt de fontein van Manneken-Pis, om te vermijden dat zijn laarzen en mantel nat door de felle straal worden. De plas water op het voetpad stroomt verder naar de straat....

b. Analyse

'Offensive de Manneken-Pis'

- Wat betekent 'une offensive' ?
  - een verdediging
  - een belediging
  - een aanval
- Waaruit bestaat de 'aanval' van de fontein?
...Hij verspert, al plassend, de weg van de Duitse militair zodanig, dat hij het voetpad ontvlucht om niet nat te worden. Het voetpad symboliseert het grondgebied van de stad....

'Et dire que ça voulait passer l'Yser'

- Wat is de 'Ijzer' ?
  - de bijnaam van de Ijzeren kanselier
  - de naam van een rivier
  - de naam van een militair voertuig
- Wat kan je afleiden uit de tekst onderaan de karikatuur ? De zin refereert naar...
  - een daad uit het verleden die niet gelukt is.
  - een daad uit het verleden die gelukt is.
- Deze zin verwijst naar een heel belangrijke gebeurtenis tijdens de Eerste Wereldoorlog. Indien nodig, zoek op: wat is er gebeurd met de Ijzervlakte?
  - Door de overstrooming van de rivier stond de vlakte blank.
  - Het Belgische leger heeft de sluizen van de rivier geopend om de vlakte blank te zetten.
- Welk gevolg heeft dit voor het vervolg van de oorlog in België?
  - Het Belgische leger, geholpen door de Geallieerden, kan zo gedurende 4 jaar de opmars van de Duitsers stoppen.
  - Het Belgische Leger vertraagt de Duitse opmars, omdat die zich nu genoodzaakt zien bruggen te bouwen. De Duitsers verliezen op die manier enorm veel tijd.

c. Welke thema's behandelt deze karikatuur¹?

- De bezetting van Brussel
- Honger en ontbering
- Perscencuur
- Militaire operaties aan het front
- Het verzet tegen de bezetter

IV. De achterliggende boodschap

a. Brusselaars versus Duitsers

- De karikaturist heeft de twee personages niet op dezelfde hoogte getekend. Het ene personage staat hoger dan het andere. Wat maakt dit duidelijk over hun verhouding?...**Manneken-Pis domineert de Duitse officier (hij staat hoger op zijn sokkel, hij heeft de overhand) .....**

Manneken-Pis

- Welke elementen in de houding van het standbeeld maken dat 'het Manneken' zo dominant en spottend overkomt?
... hij heeft zijn voeten stevig op de grond geplaatst, met zijn benen een beetje geplooid, wat achteruit gebogen en zijn handen op de heupen, zodat hij op zijn gemak verder kan plassen dan het bassin van de fontein en zo de vijand nat kan maken en verdrijven...

De militair

- Wat zorgt er voor dat de militair op zijn beurt dan weer eerder zwak en slungelig overkomt?

Zijn lichaam:

- Hij is jong en gespierd.
- Hij is oud en wat dikbuikig.

Zijn houding:

- Hij staat kaarsrecht, met de voeten stevig op de grond.
- Hij staat wat gebogen en lijkt zijn evenwicht te verliezen.

Zijn gezicht:

- Het is slap, het puntje van zijn neus is rood.
- Het is stevig met rode wangen.

Uitdrukking van zijn gezicht:

- Rustig, serene, geamuseerd,...
- Getrokken, verbaasd, afkerig,...

- Hoe wijzen de gebaren van de militair op zijn belachelijke situatie? ...
Hij heft zijn mantel een beetje op, zodat die niet nat kan worden en hij trekt zich met ietwat geknikte benen terug van het voetpad...

Tegengestelden

- Kruis de tegenstellingen aan die volgens jou van toepassing zijn op het tafereel:
  - Jong versus oud
  - mooi versus lelijk
  - 'Ik ga vooruit' versus 'ik trek me terug'

¹ Deze thema's worden aangekaart in de activiteit '14-18. Oorlog op tablets'.
http://www.erfgoedklassen.be/nl#14_18_parcours_interactif

Zie jij nog andere tegenstellingen? Noteer ze hier: ... **levendig versus futloos, (over)moedig versus bevreesd,...**

- Eigenlijk toont de karikatuur het omgekeerde van de Brusselse realiteit. Leg dit uit.
.....**Gesymboliseerd door Manneken-Pis, overwinnen de Brusselaars de Duitsers. De officier, een belangrijk persoon in het leger, stelt normaal de kracht van de Duitsers voor, maar hier trekt hij zich terug voor een waterstraaltje uit een fontein dat een klein jongetje voorstelt...**

b. De techniek

- Hoe behandelt de auteur zijn onderwerp?
  - op een lichte en grappige manier
  - op een serieuze en dramatische manier
- Hoe benadrukt de gebruikte techniek (waarschijnlijk aquarel) dit effect?
  - De tinten zijn helder, licht en contrasteren weinig.
  - De tinten zijn hard, donker en contrasteren fel.

Het document

Deze karikatuur maakt deel uit van de 'Keymcollectie' die vanaf 1929 bewaard wordt in het Archief van de Stad Brussel. Tot dit fonds behoren karikaturen, affiches, foto's en voorwerpen die Eugène Keym, schepen van Watermaal-Bosfoort verzamelde tijdens de Eerste Wereldoorlog.

De personages

De auteur van de karikatuur kiest bewust om de fontein van Manneken-Pis met een Duitse militair in scène te zetten. Het naakte 'manneken' is immers niet alleen in Brussel, maar ook ver daarbuiten gekend. Volgens de legende zou het 'manneken' op een ongerijmde manier de stad gered hebben door al plassend een lont te doven.

Bij de fontein van Manneken Pis is een Duitse officier afgebeeld. Al zijn attributen wijzen op zijn voornaamheid: het monocle, zijn insignes, kepie, mantel en blinkende bottinnen. Hij behoort duidelijk tot de militaire elite.

De afgebeelde officier verwijst naar het feit dat Brussel vanaf 20 augustus 1914 het bestuurlijke hoofdkwartier wordt van het 'Generaal Gouvernement', een deel van bezet België. Een groot gedeelte van de Brusselse bovenstad, van oudsher gelinkt met bestuurlijke macht, wordt door de Duitsers opgeëist: het Paleis der Natie, verschillende ministeries, de Wetstraat, het Park van Brussel,... In de benedenstad wordt hiervoor onder andere het stadhuis opgeëist.

De twee personage beelden dus twee rivaliserende partijen uit: enerzijds de Brusselaars onder de onverschrokken hoede van Manneken-Pis, aan de andere kant de Duitse bezetter die duidelijk bespot wordt.

Het tafereel

De karikatuur toont ons een Duitse militair die zich wat verschrikt en afkeurend terugtrekt van de fontein en het voetpad opdat zijn bottinnen, mantel en uniform niet zouden nat worden.

De woorden 'Offensive' en 'Yser' verwijzen naar de eerste maanden van de oorlog aan het front. Het Belgische leger biedt flink weerstand na de Duitse inval op 4 augustus, maar de Duitse opmars valt niet te stuiten. Midden oktober 1914 trekt het Belgische leger zich terug uit Antwerpen. Grote delen van het land, waaronder Brussel, zijn dan al in de handen van de Duitsers gevallen. In de gevechten die volgen wordt het Belgische leger teruggedrongen tot het uiterste westen van het land, in de Westhoek. Hier doorkruist de Ijzer, een rivier die wat verder in Frankrijk ontspringt, het vlakke Vlaamse land en mondt in Nieuwpoort in de Noordzee uit. De rivier, zo'n 15 meter breed, vormt niet echt een militair obstakel. Eind oktober is de situatie voor de Belgen kritiek. Wanneer zij bij hoogtij echter beslissen om de sluizen te openen en zo de Ijzervlakte onder water te zetten tussen Nieuwpoort en Diksmuide (zij herhalen dit enkele malen bij hoogtij), kunnen zij de onstuitbare Duitse opmars tot stilstand brengen. Zo loopt de bewegingsoorlog vast in een loopgravenoorlog. Gedurende vier jaar vechten de Belgen, bijgestaan door de Geallieerden, tegen de Duitsers om het kleine lapje onafhankelijk België achter de Ijzerlinie.

Dit gebeuren wordt aangehaald in 'halte1' van de activiteit 14-18: Oorlog op tablets en het bijbehorende pedagogische dossier.

De boodschap

Om zijn boodschap over te brengen, valt de auteur van de karikatuur terug op de populaire cultuur: Manneken Pis, Brussels symbool bij uitstek, die het idee van verzet en vrijpostigheid belichaamt. Brusselaars vereenzelvigen zich graag met de ingesteldheid van hun geliefde mascotte. Via Manneken Pis plaatst de auteur vrijheid en strijdvaardigheid tegenover de Duitse bezetter, voorgesteld door de officier op de tekening. Deze komt er dan ook niet zo goed vanaf. Met een wufte beweging trekt hij zich terug van een aanslag die niet eens zo bedreigend is: een straal water van een klein plassend ventje. Dit verzwakt uiteraard de positie en uitstraling van de Duitse officier, waardoor juist hij onder de dominantie komt van degene die hij zou moeten overheersen, namelijk Manneken Pis of de Brusselaar.

Het bespottelijke van de situatie vloeit dus voort uit het omkeren van de rollen: de Duitse officier die van het voetpad gejaagd wordt, symbool voor het grondgebied van de stad, omdat hij schrik heeft van een beetje pipi van een kind. Bovendien gebruikt de auteur de straal water van de fontein ook om te verwijzen naar het onder water zetten van de Ijzervlakte die het Duitse militaire geweld gestopt heeft aan het front.

Eerder dan angstaanjagend is de karikatuur vermakelijk en grappig. Dit komt door de manier waarop de auteur het onderwerp aanpakt, kleurtinten aanwendt en de aquareltechniek toepast.

Karikaturen tijdens de oorlog

Tijdens de bezetting is de karikatuur het middel bij uitstek om de gevoelens en gevoeligheden van de burgers tot uiting te brengen. Karikaturen zijn een uitlaatklep, maar ook een middel van verzet. Ze zijn een anti-gif tegen de Duitse propaganda, een soort tegen-propaganda. Karikaturen zijn een informatiemiddel en vormen een aanvulling op de clandestiene pers, als ze al niet door diezelfde pers verspreid worden. Ze verhalen met humor het leven in een bezette stad. Ze beelden dan ook vaak de problemen en zorgen uit waarmee de Brusselaars dagelijks geconfronteerd worden: honger, verregaande opeisingen en plunderingen door de Duitsers, deportaties, werkloosheid, Brussel dat overrompeld wordt door Duitse militairen, de profiteurs...

Bronnen en meer info:

- Jaumain (S.), Piette (V.), *Humor op oorlogspad. Brussel en de karikatuur in 14-18*, ed. Fontes Bruxellae, Brussel, 2005 :

Jaumain (S.), Piette (V.), *'Een schat in het Archief van de Stad Brussel: de karikaturen van de Collectie Keym'*, p. 5-10

De Schaepdrijver (S.), *'Polichinelles dans la ville : la vision de l'Allemand dans les caricatures'*, p. 101-106

- La bataille de l'Yser, Wikipédia (http://fr.wikipedia.org/wiki/Bataille_de_l'Yser)